İlahi Augustus'un Ankaralı Yüzü:
Roma İmparatorluk Kültü Bağlamında Monumentum Ancyranum

The Divine Face of Augustus in Ancyra:

Monumentum Ancyranum in the Context of the Roman Imperial Cult

Mehmet Masatoğlu

ORCID: 0000-0001-6373-8991 | ROR ID: https://ror.org/05jstgx72 | E-Posta: masatoglu87@gmail.com

Iğdır Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi, Iğdır, Türkiye

Iğdır University, Faculty of Divinity, History of Religion, Iğdır, Türkiye

Atıf Bilgisi | Citation

Masatoğlu, Mehmet. "İlahi Augustus'un Ankaralı Yüzü: Roma İmparatorluk Kültü Bağlamında Monumentum Ancyranum ". Dini Araştırmalar 70/Ankara Özel Sayısı (Şubat 2026), 135-171.

Masatoğlu, Mehmet. "The Divine Face of Augustus in Ancyra: Monumentum Ancyranum in the Context of the Roman Imperial Cult." Religious Studies 70/Ankara Special Issue (February 2026), 135-171.

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi | Date of Submission: 14.11.2025
Kabul Tarihi | Date of Acceptance: 10.01.2026
Yayım Tarihi | Date of Publication: 28.02.2026

Değerlendirme: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Date of Publication: Double anonymized - Two External

Benzerlik Taraması: Yapıldı – İntihal.net
Plagiarism Checks: Yes – İntihal.net

Etik Beyan: Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Ethical Statement: It is hereby declared that scientific and ethical principles were adhered to during the preparation of this study and that all studies used are cited in the bibliography.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir.
Ethics Committee Approval: This study does not require ethics committee approval, as the data used were obtained through literature review/published sources.

Yapay Zekâ Bildirimi: Yazar, bu çalışmayı oluştururken yapay zekâ destekli teknolojileri kullanmadığını beyan etmiştir
Declaration of AI Use: The author declared that no AIassisted technologies were used in the creation of this article.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Conflicts of Interest: The author(s) has no conflict of interest to declare.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Grant Support: The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları **CC BY-NC 4.0** lisansı altında yayımlanmaktadır.
Copyright & License: Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the **CC BY-NC 4.0**.

Etik Bildirim: diniarastimalar98@gmail.com
Complaints: diniarastimalar98@gmail.com

Öz

Bu çalışma, Ankara'daki Roma ve Augustus Tapınağı ile Monumentum Ancyranum'un (Ankara Anıtı) ortaya çıkardığı mimari, metinsel ve ritüel bütünlüğü dinler tarihi açısından incelemektedir. Araştırmanın temel amacı, Roma imparatorluk kültünün Galatia'da nasıl yerelleşerek yalnızca siyasi bir hâkimiyet biçimi olmaktan çıkıp, bölgenin çok katmanlı dinsel yapısıyla bütünleşen kapsamlı bir kutsal otorite düzenine dönüştüğünü ortaya koymaktır. Çalışma, özellikle Roma'nın merkezî siyasi teolojisinin Ankara'da nasıl yeniden üretildiği, Res Gestae Divi Augusti'nin tapınak mimarisine hangi ilkeler doğrultusunda entegre edildiği ve tapınak–metin–ritüel üçgeninin Galatia toplumunda nasıl içkin bir kutsal deneyime dönüştüğü sorularını ele almaktadır. Araştırmada kullanılan yöntem, dinler tarihi yaklaşımlarını, epigrafik çözümlemeyi, kutsal mekân fenomenolojisini ve tarihsel-bağlamsal incelemeyi bir araya getiren nitel bir analiz yöntemidir; böylece hem tapınağın topografik konumu hem de metnin teolojik dili, tekil unsurlar olarak değil, aynı bütünün farklı boyutları olarak okunabilmektedir. Galatia'nın Frig, Galat ve Helenistik dönemlerden devraldığı dini miras, Roma'nın imparatorluk kültünü bölgeye uyarlamasını kolaylaştıran bir altyapı sunmuştur. Tümülüslerin şekillendirdiği kadim kutsal peyzaj, Augustus Tapınağı'nın konumlandırılmasında belirleyici olmuş; Roma, yeni kutsal düzenini mevcut dinsel hafızanın üzerine inşa ederek mekânsal süreklilik sağlamıştır. Tapınağın yer seçimi, Eliade'nin kutsal merkez, eksen ve ritüel mekân kavramlarıyla uyumlu bir stratejiyi yansıtırken, Sökmen Adalı'nın politik peyzaj vurgusuyla birlikte okunduğunda, Ankara'nın yalnızca idari bir merkez değil, aynı zamanda imparatorluk imgesinin sahnelendiği bir kutsal odak olduğunu göstermektedir. Monumentum Ancyranum'un tapınağın iç ve dış duvarlarına kazınmış olması, metni yalnızca tarihsel bir belge olmaktan çıkarıp ritmik olarak deneyimlenen bir kutsal nesneye dönüştürmüş; böylece Res Gestae, mekânla bütünleşmiş bir epigrafik teoloji hâline gelmiştir. Metnin Latince–Grekçe iki dilliliği, Roma'nın siyasi-teolojik söylemini farklı kültürel gruplara eşzamanlı ola-

rak aktarmayı mümkün kılan çok katmanlı bir iletişim alanı yaratmıştır. Tapınakta gerçekleştirilen yıllık festivaller, rahiplik merasimleri, imparatorluk bayramları ve adak ritüelleri, Augustus'un ilahi statüsünü toplumsal hafızada sürekli olarak yeniden üreten mekanizmalar olarak işlev görmüştür. Bu ritüel çerçeve, tapınak, metin ve ritüelin birleşimiyle Galatia'da hem mekânsal hem de sembolik düzeyde işleyen bir kutsal otorite düzeni üretmiştir. Araştırmamız neticesinde, Augustus kültünün Galatia'da yalnızca devlet tarafından dayatılan bir resmî kült değil; yerel kutsal yapılar, ritüel süreklilik ve metinsel-teolojik çerçevelerin birleştiği çok katmanlı bir kutsal düzen olduğunu göstermektedir; bu açıdan Monumentum Ancyranum, Roma'nın kozmik düzeninin Galatia'daki en görünür ve en etkili ifadesi olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimler

Dinler Tarihi, Ankara, Roma İmparatorluk Kültü, Augustus, Monumentum Ancyranum.

Abstract

This study examines the architectural, textual, and ritual unity of the Temple of Rome and Augustus in Ancyra together with the *Monumentum Ancyranum* from a history of religions perspective. Its central aim is to understand how the Roman imperial cult in Galatia evolved beyond a purely political instrument into a comprehensive form of sacred authority that became interwoven with the region's multilayered religious landscape. The investigation focuses specifically on three interconnected dimensions: the local reproduction of Rome's centralized political theology in Ancyra, the incorporation of the *Res Gestae Divi Augusti* into the temple's architectural program, and the internalization of the triad of temple, text, and ritual as lived sacred experience within Galatian society.

Methodologically, the study employs a qualitative analytical framework integrating theoretical approaches from the history of religions, epigraphic analysis, sacred space phenomenology, and contextual-historical inquiry. This integrated approach enables a holistic interpretation in which the temple's topographical placement and the theological language of the inscription are treated as interrelated dimensions of a unified sacred-political structure. The religious heritage inherited from Phrygian, Galatian, and Hellenistic periods provided a foundation for the localization of the imperial cult. The ancient sacred landscape, characterized by tumuli, played a decisive role in the siting of the Temple of Augustus. Rome constructed its new sacred order upon existing religious memory, ensuring spatial and symbolic continuity. The temple's location resonates with Mircea Eliade's concepts of the sacred center, axis mundi, and ritual space. When considered alongside scholarship on political landscape, it becomes evident that Ancyra functioned not only as an administrative capital but also as a sacred focal point where imperial ideology was deliberately staged.

The *Monumentum Ancyranum*, inscribed on the temple's interior and exterior walls, transformed the *Res Gestae* from a historical narrative into a ritually experienced sacred object. As such, the text functioned as an epigraphic theology embedded within the

spatial fabric of the sanctuary. Its bilingual structure (Latin and Greek) created a multilayered communicative environment, conveying Rome's political-theological message simultaneously to different cultural groups within the province. Annual festivals, priestly ceremonies, imperial celebrations, and votive rituals performed at the temple reinforced the divine status of Augustus in communal memory. The findings indicate that the Augustan cult in Galatia was not merely an imposed state religion, but a complex sacred order shaped through the interplay of local traditions, ritual continuity, and the inscribed theological framework. In this context, the *Monumentum Ancyranum* stands as the most concrete and influential material manifestation of Rome's cosmic order in Galatia.

Keywords

History of Religions, Ankara, Roman Imperial Cult, Augustus, Monumentum Ancyranum.

Giriş

Roma İmparatorluğu'nun siyasal, kültürel ve dinî yapısının Augustus döneminde geçirdiği dönüşüm, yalnızca tarihsel bir idari reform süreci değil, aynı zamanda kapsamlı bir kutsal otorite inşası olarak değerlendirilmelidir. Cumhuriyet'in son yüzyılında giderek istikrarsızlaşan yönetim biçimi, Augustus'un iktidarıyla birlikte yeni bir meşruiyet alanı kazanmış; imparatorun kişiliğinde birleşen askerî başarılar, ahlakî erdemler ve mitolojik soy anlatıları, Roma dünyasında hem politik hem de dinî bir yenilenme olarak kabul edilmiştir.[1] Bu yeni düzenin en çarpıcı yansımalarından biri, imparatorun kutsal niteliklerle donatılarak *divus*, *numen* ve *genius* gibi kavramlar üzerinden dinî bir statüye taşınmasıdır.[2] Augustus'un yönetimi, Roma dininde inançtan çok ritüelin belirleyici olduğu geleneksel *religio* kavramını yeniden yorumlamış; imparatorun şahsında odaklanan yeni bir kült dili, özellikle eyaletlerde, yerel geleneklerle birleşerek daha açık biçimde tanrısallaştırıcı bir karakter kazanmıştır. Bu nedenle Augustus kültü, yalnızca üst düzey bir politik propaganda değil, dinler tarihinin merkezî kavramlarıyla okunabilecek türden bir "kutsal iktidar" modelidir.

Bu kutsal iktidarın en görünür ifadelerinden biri, Ankara'daki Roma ve Augustus Tapınağı ile burada yer alan Monumentum Ancyranum (Ankara Anıtı)'dur. *Res Gestae Divi Augusti*'nin (Tanrısal Augustus'un İcraatları) Latince ve Grekçe olarak tapınağın duvarlarına işlenmiş olması, imparatorun başarılarının çok dilli bir kutsal anlatı biçimine dönüştürüldüğünü göstermektedir.[3] Metnin yalnızca bir zafer listesi ya da siyasi hatırat olmadığı, aksine imparatorun kutsal otoritesini temellendiren ritüel ve teolojik bir söylem içerdiği açıktır. Bu metnin tapınakla birlikte düşünülmesi, yazının maddi taşıyıcısının kutsal mekânın işleviyle birleştiği, metin–mekân–iktidar üçlüsünün ritüel bir bütünlük oluşturduğu özel bir bağlama işaret eder. Roma'nın kamusal alan anlayışında, bir yazıtın tapınağa kazınması, onu yalnızca

[1] İttai Gradel, *Emperor Worship and Roman Religion* (Oxford: Oxford University Press, 2002), 52.

[2] S. R. F. Price, *Rituals and Power: The Roman Imperial Cult in Asia Minor* (Cambridge: Cambridge University Press, 1984), 78-90.

[3] Alison E. Cooley, *Res Gestae Divi Augusti: Text, Translation, and Commentary* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 6; Çiğdem Dürüşken, *Caesar Augustus: Monumentum Ancyranum – Ankara Anıtı* (İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2007).

okunacak bir metin değil, sürekli görülecek ve toplumsal hafızaya kazınacak bir "kutsal belge" hâline getirdiği söylenebilir. Dolayısıyla Monumentum Ancyranum, hem Roma devlet ideolojisinin Galatia'daki en güçlü temsil biçimidir hem de imparatorun kutsal kimliğini her gün yeniden üreten bir ritüel nesnesi olarak işlev görmektedir.

Ankara'nın bu süreçteki konumu, Roma egemenliği altındaki Galatia eyaletinin dinî ve kültürel dönüşümünü anlamak bakımından kritik öneme sahiptir. Kelt kökenli Galatlar, Anadolu'nun eski Frig ve yerel dini gelenekleriyle birleşen karma bir kutsallık anlayışına sahipti.[4] Bu çok katmanlı dini yapı, Roma hâkimiyeti sonrasında yeni kült biçimlerinin benimsenmesine elverişli bir zemin sunmuş; böylece Augustus kültü burada hem Roma'nın merkezî dini söylemi hem de yerel kutsal pratiklerle eklemlenen bir ibadet biçimi olarak farklı bir anlam kazanmıştır. Mitchell'in belirttiği üzere, Galatia halkının Helenistik gelenekleri ile Roma devlet kültü arasında gelişen etkileşim, imparatorluk kültünün diğer eyaletlere kıyasla daha hızlı ve derinlikli bir biçimde içselleştirilmesine yol açmıştır.[5] Ankara'daki tapınak bu nedenle yalnızca bir Roma anıtı değil, Roma ile Galatia arasındaki kültürel ve dinsel alışverişin somut bir ürünü olan özgün bir kutsal mekândır.

Roma'nın Anadolu'da "imperium" kavramını yalnızca askerî bir hâkimiyet olarak değil, aynı zamanda dinî bir egemenlik biçimi olarak tesis ettiği düşünüldüğünde, Ankara'daki tapınağın imparatorluk teolojisinin taşlaşmış bir manifestosuna dönüşmesi daha iyi anlaşılır.[6] Roma'nın Anadolu'daki yönetim pratiği, sadece idari reformlar ve askeri düzenlemelerle sınırlı kalmamış; imparatorun kutsal otoritesini görünür kılan mekânlar inşa edilerek, Roma'nın tanrısal düzeni yerel coğrafyada kök salmıştır. Tapınak ve *Res Gestae*'nin birlikte oluşturduğu bu mimari–metinsel bütünlük, Roma'nın fethettiği topraklarda kendi kozmolojik düzenini kurma biçimlerinden biridir. Söz konusu düzen, mitolojik soy anlatıları, ritüel

[4] Hülya Boyana, "Antik Dönemde Ankara Tanrıları ve Kültleri," *Tarihte Ankara Uluslararası Sempozyumu*, Ed. Yılmaz Kurt (Ankara: Ankara Üniversitesi, 2011), 557.

[5] Stephen Mitchell, *Anatolia: Land, Men, and Gods in Asia Minor, Vol. I: The Celts in Anatolia and the Impact of Roman Rule* (Oxford: Clarendon Press, 1993), 122.

[6] J. S. Richardson, "Imperium Romanum: Empire and the Language of Power," *The Journal of Roman Studies* 81 (1991): 1.

takvimler, yıllık rahiplikler ve kamusal törenlerle sürekli olarak yeniden üretilmiş; böylece imparatorluk kültü toplumsal yaşamın ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir.[7]

Ankara'nın Hacı Bayram çevresindeki topografyası da bu dönüşümün mekânsal boyutunu ortaya koymaktadır. Bölgedeki tümülüslerin uzun süre kutsal hafızayı taşıyan işlevi ile Roma ve Augustus Tapınağı'nın bu coğrafi eksene yerleştirilmesi arasında açık bir süreklilik vardır.[8] Sökmen Adalı'nın politik peyzaj analizine göre, tapınağın yer aldığı teras kentin hem fiziksel hem de sembolik merkezine hâkim bir konumda olup, Augustus'un kutsal iktidarının mekânsal görünürlüğünü mümkün kılmıştır.[9] Bu nedenle tapınak yalnızca Roma mimarisinin Galatia'ya bir aktarımı değil, aynı zamanda mevcut kutsallık coğrafyasının Roma siyasi teolojisi doğrultusunda yeniden anlamlandırılmasıdır. Böyle bir mekânsal düzenleme, Roma'nın fethettiği bölgelerde kendi "kutsal düzenini" kurma stratejilerinin tipik bir örneği olarak değerlendirilmelidir.

Çalışmamızın amacı, Monumentum Ancyranum'u dinler tarihi bağlamında ele alarak, Roma imparatorluk kültünün Galatia'daki dönüşümünü, kutsal mekânın yeniden inşasını ve imparatorun ilahi otoritesinin toplumsal düzeyde nasıl içselleştirildiğini incelemektir. Tapınağın mimari konumu, metnin dinsel nitelikleri, Galat toplumunun bu kültle kurduğu ilişki ve Roma merkez teolojisinin eyalet bağlamında geçirdiği dönüşüm, bu makalenin temel tartışma eksenlerini oluşturmaktadır. Böylece Augustus'un Ankaralı yüzü, sadece tarihsel bir anıt değil, Roma'nın kutsal iktidar anlayışının Anadolu'da aldığı özgün biçimin temsilcisi olarak okunabilecektir.

1. Roma Dininde Kutsallık, İktidar ve Siyasi Teoloji

Roma dininin yapısını anlamak için öncelikle *religio* kavramının antik zihniyette hangi

[7] Işık Albasan, "Augustus Döneminde Mitolojik İmaj ve İmparatorluk Kültü Bağlamında Merkez ve Eyalet Karşılaştırması," *Journal of Anatolian Social Sciences* 6/25 (2023), 1128.

[8] Nevin Turgut Gültekin - Ayşe Nur Canbolat, "To Maintain the Historical Sacred Spaces: Ankara-Hacı Bayram District," *Gazi University Journal of Science Part B: Art Humanities Design and Planning* 7/2 (2019): 260.

[9] Emine Sökmen Adalı, "İmparatorluk İmgesi Olarak Politik Peyzajda Ankyra Roma ve Augustus Tapınağı," *Journal of Spatial Planning and Design* 3 (2023), 8.

karşılıklara sahip olduğunu tespit etmek gerekir. Modern anlamıyla din, inanç, duygu veya bireysel maneviyat düzlemlerine yerleştirilmiş bir alanı çağrıştırsa da Roma toplumunda *religio*, öncelikle doğru ritüel uygulamalar, geleneksel kuralların titiz biçimde yerine getirilmesi ve tanrılarla şehir arasındaki ilişkinin kurumsal düzeyde sürdürülmesi anlamına gelirdi.[10] Dolayısıyla Roma için din, "doğru eylem" kategorisi içinde şekillenmiş ve siyasi yaşamdan bağımsız bir alan olarak kavramsallaştırılmamıştır. Bu sebeple Roma imparatorluk kültünü modern kavramlarla "din" veya "siyaset" başlıklarından biri altına yerleştirmek, antik dünyanın bütünlüğü içinde geçerli bir ayrımı yansıtmamaktadır. Roma'da tanrılar, şehir ile birlikte hareket eden kolektif güçler olarak algılanmış; devletin bekası, topluluk düzeni ve toplumsal uyum ritüelin usulüne uygun biçimde sürdürülmesine bağlanmıştır.[11] Augustus'un ölümünden sonra *divus* (tanrılaştırılmış, ilahlaştırılmış) ilan edilmesi ve yaşamı boyunca *numen* (ilahi kudret, tanrısal güç) ve *genius* (koruyucu ruh, kişisel tanrısal öz) gibi koruyucu tanrısal güçlerle ilişkilendirilmesi, bu ritüel merkezli anlayışın siyasal lider üzerinde yeni bir kutsal otorite oluşturacak biçimde genişletilmesinden ibarettir.

Numen ve *genius* kavramları Roma dini açısından yalnızca teolojik terimler değil, aynı zamanda siyasi otoritenin kutsal bir çerçeve içine yerleştirilmesini sağlayan araçlardı. *Genius*, bireyin doğuştan sahip olduğu yaratıcı ve koruyucu güç olarak tanımlanırken, *numen* daha soyut bir kutsal etkinliği, bir tür ilahi iradeyi belirtirdi. Bu iki kavramın imparatora uygulanması, Augustus'un tanrılaştırılmadan önce bile tanrısal güçlerle ilişkilendirildiğini göstermektedir.[12] Roma Senatosu'nun Augustus'a "pontifex maximus" (Roma'nın en yüksek dinî otoritesi) unvanını vermesi ve onun adına sunaklar, festivaller ve yıllık ritüeller düzenlenmesi, hem politik otoritenin hem de toplumsal uyumun artık imparatorun şahsında birleştiğini göstermektedir.

[10] Mary Beard vd., *Religions of Rome, Vol. 1: A History* (Cambridge: Cambridge University Press, 1998), 32–44.

[11] John Scheid, *An Introduction to Roman Religion*, çev. Janet Lloyd (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2003), 18.

[12] Gradel, *Emperor Worship and Roman Religion*, 78.

Kutsal mekân teorileri açısından bakıldığında Augustus Tapınağı'nın inşası, dinler tarihinin klasik kavramlarıyla da açıklanabilecek bir dönüşüm örneğidir. Mircea Eliade'nin "kutsalın ortaya çıkışı" (*hierophany*) olarak tanımladığı olgu, toplumların belirli mekânları kozmik düzenin merkezleri olarak işaretlemeleriyle ortaya çıkar; bu merkezler hem ritüelin yöneldiği odak noktaları hem de toplumsal kimliğin simgesel kaynağıdır.[13] Roma bunu siyasi teolojiyle birleştirerek kutsal merkezi imparatorun temsil ettiği düzen etrafında yeniden şekillendirmiştir. Böylece tapınak, yalnızca dinsel bir yapı değil, Roma'nın kutsal kozmolojisinin Galatia'da somutlaşmış bir ifadesidir. Tapınağın Hacı Bayram çevresindeki tümülüslerle kurulmuş mekânsal sürekliliği, Roma'nın yeni kutsal merkezin inşasında yerel kutsal hafızayı tamamen yok etmek yerine onu kendi düzeninin içine katmayı tercih ettiğini göstermektedir.[14] Bu yaklaşım, Roma'nın fethettiği bölgelerde uyguladığı "dinsel eklemlenme" stratejisinin tipik bir örneğidir ve imparatorluk kültünün başarısının ardındaki temel nedenlerden biri olduğu söylenebilir.

Roma siyasi teolojisi ile dinin mekânsal örgütlenmesi arasındaki bu ilişki, Monumentum Ancyranum'un yalnızca bir epigrafik belge değil, aynı zamanda teolojik bir metin olarak analiz edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. *Res Gestae Divi Augusti*, imparatorun başarılarını düzenli bir anlatı halinde sunmakla kalmamakta; aynı zamanda Augustus'un tanrılarla kurduğu özel ilişkinin, Roma halkına sağladığı barışın ve kozmik düzenin sürdürücüsü olarak üstlendiği rolün kutsal bir beyanı haline gelmektedir.[15] Dolayısıyla bu metni yalnızca siyasi tarih perspektifinden okumak yetersizdir; çünkü metin, imparatorun ilahi otoritesinin ritüel olarak ilan edildiği bir kutsal anlatı niteliği taşımaktadır. Bu anlatının Ankara'da bir tapınak duvarına kazınmış olması, onu hem mimari hem de ritüel bir nesneye dönüştürmüş; böylece metin kamusal alanın sürekli görünür bir parçası hâline gelmiştir.

1.1. İmparatorluk Kültünün Dinler Tarihi Açısından Kavramsallaştırılması: Roma

[13] Mircea Eliade, *Kutsal ve Kutsal-Dışı*, çev. Ali Berktay (İstanbul: Alfa, 2017), 23.

[14] Sökmen Adalı, "İmparatorluk İmgesi Olarak Politik Peyzajda Ankyra Roma ve Augustus Tapınağı", 8.

[15] Peter A. Brunt ve J. M. Moore, *Res Gestae Divi Augusti: The Achievements of the Divine Augustus* (Oxford: Oxford University Press, 1967), 4.

imparatorluk kültü, dinler tarihinin temel kavramları açısından ele alındığında, tek bir kategoriye indirgenemeyecek kadar karmaşık ve çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Modern araştırmalar imparatorluk kültünün yalnızca siyasal bir propaganda aracı olarak değerlendirilmesinin eksik bir yaklaşım olduğunu göstermiş; özellikle Price ve Gradel gibi araştırmacılar, bu kültün antik zihniyette "din" ile "siyaset" ayrımının bulunmaması nedeniyle, iki alanın dinamik bir birlikteliği olarak görülmesi gerektiğini vurgulamışlardır.[16] Bu nedenle imparatorluk kültü, yalnızca yönetime sadakat göstergesidir demek, Roma'nın dinsel yapısının özünü oluşturan ritüel, kutsal mekân, kurban ve kolektif hafıza unsurlarını görmezden gelmek anlamına gelir. Dinler tarihi açısından bakıldığında imparatorluk kültü, antik toplumların "kutsal otorite"yi nasıl ürettiğini ve sürdürdüğünü anlamak için eşsiz bir örnek sunmaktadır.

İmparatorluk kültünün temel işlevlerinden biri, toplumsal düzenin kozmik düzenle uyumlu hale getirilmesidir. Roma siyasi sistemi, kendisini tanrıların koruduğu ve yönlendirdiği bir düzen olarak görürken, imparatoru bu düzenin temsilcisi, sürdürücüsü ve koruyucusu olarak konumlandırmıştır. Eliade'nin "kozmosu kuran ilk örnek" (*archetype*) kavramı burada açıklayıcıdır: toplumların otoriteyi meşrulaştırmak için başvurdukları mitolojik köken anlatıları ve ritüeller, düzenin kozmik dayanağını sürekli olarak yeniden üretir.[17] Augustus'un Aeneas ve Venus üzerinden tanrılarla arasında kurduğu soy bağı, tam da bu arketipsel stratejinin Roma'da uygulanan bir biçimidir. Bu soy anlatısı sayesinde Roma'nın kurucu mitleri, imparatorun kişiliğinde yeniden hayat bulmuş; Augustus hem Troia'nın mirasçısı hem de ilahi ataları tarafından seçilmiş bir lider olarak sunulmuştur.[18] Dolayısıyla imparatorluk kültünün dinsel işlevi, yalnızca imparatorun kutsallaştırılması değil, aynı zamanda Roma'nın kozmik düzeninin tarihsel sürekliliğinin mekânsal ve ritüel düzlemde yeniden üretilmesi olduğu söylenebilir.

[16] Price, *Rituals and Power: The Roman Imperial Cult in Asia Mino, 15;* Gradel, *Emperor Worship and Roman Religion, 75.*

[17] Eliade, *Kutsal ve Kutsal-Dışı*, 23; 35-39.

[18] Paul Zanker, *The Power of Images in the Age of Augustus* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1988), 46.

İmparatorluk kültünün eyaletlerdeki kabulü, dinler tarihi açısından daha da dikkate değer bir olgudur. Roma'nın merkezinde ölçülü ve kurumsal formda görülen imparatorluk kültü, eyaletlerde yerel dini geleneklerle birleşerek çok daha açık bir ilahlaştırma pratiğine dönüşmüştür. Anadolu'nun Helenistik ve yerel kült ortamı, tanrısallaştırılmış lider figürünün kabul görmesi açısından son derece elverişliydi. Galatia'da bu durum özellikle belirgin biçimde görülür; çünkü bölgenin hem eski Frig inançları hem de Galat topluluklarının kendi kahramanlık kültleri, Roma'nın yeni kutsal düzeniyle uyumlu bir altyapı sunmuştur.[19] Dolayısıyla Augustus kültünün Ankara'da güçlü bir şekilde benimsenmesi, sadece siyasi bağlılığın değil, aynı zamanda mevcut dini yapıların Roma'nın kutsal hiyerarşisiyle kaynaşmasının bir sonucudur.

Bu bağlamda Monumentum Ancyranum'un Galatia'da yer alması, Roma imparatorluk kültünün yerelleşme sürecinin en somut göstergelerinden biridir. Metnin hem Latince hem Grekçe olarak yazılmış olması, Roma'nın çok kültürlü eyalet yapısında farklı inanç topluluklarına hitap etme stratejisinin bir parçasıdır. Bu iki dillilik, metnin yalnızca okunmak için değil, ritüel bağlamda toplumsal hafızaya işlenmek üzere düzenlendiğini göstermektedir.[20] Dinler tarihi açısından bu durum, kutsal metnin kamusal alanda sürekli görünür kılınmasının, topluluğun imparatorluk düzeniyle bütünleşmesini sağlayan bir ritüel işlev gördüğünü ortaya koymaktadır. Kutsal metnin tapınağın duvarlarını kuşatması, metnin mekânsal hâkimiyetini pekiştirmekte; böylece imparatorun başarıları yalnızca geçmişin bir anlatısı değil, bugünün ritüel düzeninin kurucu unsuru haline gelmektedir.

2. Augustus Döneminde İmparatorluk Kültü ve Mitolojik İmaj

Augustus dönemindeki imparatorluk kültü, Roma tarihindeki önceki hükümdar figürlerinden farklı olarak yalnızca siyasal bir liderliğin değil; mitolojik bir sürekliliğin, kozmik bir

[19] Mitchell, *Anatolia: Land, Men, and Gods in Asia Minor, Vol. I: The Celts in Anatolia and the Impact of Roman Rule, 135.*

[20] Cooley, *Res Gestae Divi Augusti: Text, Translation, and Commentary, 21-27.*

düzenin ve kutsal bir soy anlatısının birleştiği benzersiz bir temsil biçimi yaratmıştır. Cumhuriyet döneminin çalkantılarıyla zayıflayan Roma'nın kolektif kimliği, Augustus'un meşruiyetini kurarken başvurduğu mitolojik anlatılar sayesinde yeniden tanımlanmış; Aeneas'ın Troia'dan taşıdığı kutsal soy ile imparatorun kişiliği arasında kurulan bağ, Augustus'un yalnızca bir devlet adamı değil, aynı zamanda Roma'nın kaderini biçimlendiren tanrısal bir düzenin devamı olarak görülmesini sağlamıştır.[21] Bu mitolojik tasarım, Roma için yeni bir ideolojik çerçeve oluşturmakla kalmamış, aynı zamanda Roma halkının tarihsel belleğini ve dini duyarlılığını yeniden şekillendirmiştir. Dinler tarihi açısından bu durum, mitolojik köken anlatısının sıradan bir siyasi propaganda aracından ziyade, topluluğun ritüel, hafıza ve kutsal düzen algısını yeniden kuran bir kozmoloji işlevi gördüğünü göstermektedir.

Augustus'un mitolojik imajının inşasında özellikle *Aeneas* ve *Venus* bağlantısının öne çıkarılması, Hellenistik krallıkların soy anlatılarını anımsatmakla birlikte, Roma'ya özgü bir siyasi teolojinin temellerini atıldığı söylenebilir. *Aeneas* figürü hem tanrısal bir kökene (Venus) hem de Roma'nın atası olarak kurucu bir role sahipti; bu rol, Augustus'un iktidarında yeni bir kutsal anlam yüklenerek Roma devlet düzeninin ilahi kökenini teyit eden bir yapı haline gelmiştir. Augustus, bu mitolojik soy üzerinden Roma'nın "kaderinin seçilmiş yöneticisi" olarak konumlandırılmış; böylece imparatorun başarısı yalnızca bireysel yeteneklere değil, aynı zamanda tanrısal yazgıya (fatum) dayanır hale getirilmiştir.[22] Bu tür bir mitolojik formülasyon, antik toplumların kutsal kişiyi tanımlama biçimleriyle büyük benzerlik taşımaktadır; zira dinler tarihinde kutsal lider çoğu zaman soy, ilahi seçim ve ritüel meşruiyetin birleşimiyle ortaya çıkmaktadır.

Augustus döneminin bir diğer dikkat çekici yönü, imparatorun kişisel erdemlerinin (*virtus "erdem"*, *pietas "devlete bağlılık"*, *clementia "merhamet"*, *iustitia "adalet"*) mitolojik bir dil

[21] Zanker, *The Power of Images in the Age of Augustus, 57.*

[22] Karl Galinsky, *Augustan Culture: An Interpretive Introduction* (Princeton: Princeton University Press, 1996), 92-105.

içinde temsil edilmesidir. Bu erdemler Augustus'un soyut siyasi nitelikleri değil, tanrısal düzenle uyumlu davranışları temsil eden kozmik işaretler olarak yeniden yorumlanmıştır. Roma'nın tanrılarıyla uyum içindeki yönetici figürü, imparatoru yalnızca devletin en yüksek yetkilisi olarak değil, aynı zamanda tanrısal düzeni koruyan kutsal bir fail olarak konumlandırmıştır.[23] Augustus'un bu erdemlerle işlenmiş heykelleri, sikkeleri ve mimari programı, mitolojik anlatının görsel bir uzantısı olarak işlev görmüş; böylece imparatorun bedeni, taşıdığı semboller ve sahip olduğu mekânlar kutsal bir bütünlüğün parçaları haline gelmiştir.

Bu görsel ve mitolojik programın en güçlü örneklerinden biri Roma'da inşa edilen *Ara Pacis Augustae*'dir. *Ara Pacis "Barış Sunağı"*, barış döneminin (Pax Augusta "Augustus Barışı") tanrılar tarafından onaylandığını ve Augustus'un bu barışı kozmik bir düzenin gereği olarak sağladığını simgeleyen ikonografik bir program sunmaktadır. Sunaktaki betimlemelerde Roma'nın kutsal soy ağına işaret eden Aeneas sahnesi, bereket kavramını temsil eden Tellus ya da Italia figürü ve imparator ailesinin ritüel yürüyüşü, mitolojik köken, toplumsal barış ve imparatorluk düzeni arasındaki kopmaz bağlantıyı görsel olarak pekiştirmektedir.[24] Dinler tarihinin ritüel-teolojik okuması açısından Ara Pacis, bir tapınak yapısından çok, Augustus'un kutsal otoritesini gösteren ve topluluğun hafızasında ritüel olarak tekrar edilen bir "kutsal sahne" oluşturmaktadır.

Bu merkezî imaj Roma'da inşa edilirken, eyaletlerde aynı programın farklı biçimlerde uyarlanması dikkat çekicidir. Albasan'ın çalışması bu farklılaşmayı merkez–eyalet karşılaştırması bağlamında ortaya koymuş; Roma'daki mitolojik programın Anadolu'da Sebasteion[25] gibi alanlarda daha dramatik, daha açık tanrısallaştırıcı imgelerle işlendiğini göstermiştir.[26] Bu durum, Roma'nın imparatorluk kültünü yerel dini duyarlılıklara göre uyarladığını; eyalet halkının tanrısallaştırılmış lider imgelerine daha aşina olması nedeniyle, görsel dilin burada

[23] Beard vd., *Religions of Rome, Vol. 1: A History, 189-204.*

[24] Diana E. E. Kleiner, *Roman Sculpture* (New Haven: Yale University Press, 1992), 84.

[25] Sebasteion, Aydın ili Karacasu ilçesine bağlı Geyre (antik Aphrodisias)'de bulunan, Augustus ve Julio-Claudian hanedanı onuruna adanmış imparatorluk kültü kutsal alanıdır.

[26] Albasan, "Augustus Döneminde Mitolojik İmaj ve İmparatorluk Kültü Bağlamında Merkez ve Eyalet Karşılaştırması", 1156.

daha belirgin ve etkili bir şekilde kullanıldığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla imparatorluk kültünün görsel ve mitolojik programı, Roma'nın merkezinde temkinli bir teolojiyle yürütülen sürecin, Anadolu gibi bölgelerde daha açık dinsel motiflere dönüşmesinin örneğidir. Bu dönüşüm dinler tarihi açısından "kült yerelleşmesi"nin klasik bir örneği olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda Augustus'un mitolojik imajı, yalnızca Roma'daki elit kesimin değil, imparatorluğun farklı coğrafyalarındaki halkların da kutsal düzeni algılamasında belirleyici bir rol oynamıştır. Dinler tarihinin temel gözlemlerinden biri, kutsalın ancak semboller, ritüeller ve mekânlar aracılığıyla toplumsallaşabileceğidir. Augustus'un imajı tam da bu mekanizma üzerinden işlev kazanmış; tapınaklar, sunaklar, heykeller ve yazıtlar aracılığıyla halkın günlük yaşamında görünür kalan bir kutsal otorite yapısına dönüşmüştür.

3. Galatia'nın Kutsal Coğrafyası ve Dinsel Belleği

Galatia[27], Roma egemenliği altına girdiğinde, yalnızca siyasi bir eyalet değil, çok katmanlı ve köklü bir dini hafızanın kesiştiği geniş bir kültür coğrafyası idi. Bölgenin Frigya'dan devraldığı eski kutsal merkezler, Galat kabilelerinin getirdiği Kelt gelenekleri ve Helenistik dünyanın şehirleşme biçimleri, Galatia'nın dinsel dokusunu oluşturan başlıca bileşenlerdi. Bu tarihsel katmanlaşma, Roma'nın Galatia'ya uyguladığı idari ve dinî politikaların gerekçesini anlamak bakımından belirleyici bir arka plan sunmaktadır. Frig dünyasında doğa güçleri, doğurganlık ritüelleri ve dağ-kült merkezleri etrafında örgütlenen kutsallık algısı; Galat topluluklarının savaşçı aristokrasiyi kutsallaştıran kahramanlık kültleri; Helenistik kültürün tanrılaştırılmış hükümdar imgesi ve şehir merkezli ritüel düzeni, Augustus döneminde imparatorluk kültünün bu topraklarda kendine yer açmasını kolaylaştıran güçlü bir zemin oluşturmuştur.[28] Bu birikim, Roma'nın Galatia'da yeni bir kutsal düzen inşa ederken yerel dinî ya-

[27] Galatia, Roma döneminde Orta Anadolu'da yer alan bir bölgedir. Günümüz Ankara, Eskişehir, Çankırı ve Kırşehir çevresini kapsar; başlıca kentleri Ancyra (Ankara), Pessinus ve Tavium'dur.

[28] Mitchell, *Anatolia: Land, Men, and Gods in Asia Minor, Vol. I: The Celts in Anatolia and the Impact of Roman Rule, 119.*

pıyla çatışmak zorunda kalmadığını, aksine bu yapının sunduğu çok yönlü hafızadan yararlandığını ortaya koymaktadır.

Helenistik dönemin Galatia üzerindeki etkisi, dini organizasyon biçimlerinde daha belirgin bir şekilde gözlemlenmektedir. Büyük İskender'in Anadolu'da bıraktığı siyasal ve kültürel miras, özellikle hükümdarın tanrısallaştırılması konusunda güçlü bir örnek oluşturmuştur. Helenistik kralların soylarını tanrılara bağlamaları ve bu bağın siyasi otoriteyi meşrulaştıran bir niteliğe sahip olması, Galatia'nın Roma'nın benzer bir modeli uygulamasına hazır olduğu bir dinî atmosfer yaratmıştır. Augustus'un Aeneas ve Venus üzerinden kurduğu soy anlatısı, Helenistik hükümdar teolojileriyle uyumlu bir dinî temsil biçimi sunmuş; böylece Roma'nın siyasi teolojisi yerel izleyici tarafından yabancı bir kavram olarak değil, bilinen bir kutsal söylemin yeni bir yorumu olarak algılanmıştır.[29] Bu bağlamda Galatia, Roma'nın Anadolu'da en hızlı ve en kapsamlı biçimde imparatorluk kültü inşa ettiği bölgelerden biri olmuştur.

Galatia'nın kutsal coğrafyası içinde Ankara'nın özel bir yeri vardır. Kenti çevreleyen tepelerdeki tümülüsler, bölgenin çok eski dönemlerden beri kutsal bir hafıza taşıyıcısı olarak işlev gördüğünü göstermektedir.[30] Tümülüs geleneği, yalnızca ölü gömme uygulaması değil, aynı zamanda atalarla süregelen ritüel ilişkiyi mekâna işleyen bir kutsal coğrafya anlayışının ürünüdür. Roma'nın Augustus Tapınağı'nı bu tümülüslerin oluşturduğu kutsal hat üzerine yerleştirmesi, yalnızca mimari bir tercih değil, yerel kutsallığı yeni düzenle bütünleştiren bilinçli bir stratejidir.[31] Böylece tapınak hem Roma'nın kutsal düzenini simgeleyen bir merkez hem de Galatia'nın tarihsel hafızasını taşıyan topografyanın devamlılığı içinde bir halka hâline gelmiştir. Dinler tarihi bağlamında değerlendirildiğinde, kutsal mekânların yerelleşmiş hafızayı içeren topografyalar üzerine inşa edilmesi, fethedilen coğrafyalarda kültürel

[29] Price, *Rituals and Power: The Roman Imperial Cult in Asia Minor, 32-40.*

[30] Elif Alanyalı Aral, "Ankara Kentinde Frig Dönemi İzleri: Frig Tümülüsleri Üzerine Bir Araştırma", *TÜBA-KED* 15 (2017): 24.

[31] Sökmen Adalı, "İmparatorluk İmgesi Olarak Politik Peyzajda Ankyra Roma ve Augustus Tapınağı", 8-9.

meşruiyet sağlamanın en etkili yollarından biri olarak görülmektedir.

Galatia'daki dinsel belleği canlı tutan bir diğer önemli unsur, bölgenin ritüel takvimi ve festival pratiğidir. Roma egemenliği döneminde yerel festivaller tamamen ortadan kalkmamış; aksine yeni törenler ve imparatora adanmış ritüellerle bir araya gelerek iç içe geçmiş bir dini takvim oluşturmuştur. Augustus'un doğum günü, tahta çıkış yıl dönümü ve zafer kutlamaları gibi imparatorluk kültüne ait ritmik unsurlar, Galatia'daki geleneksel festival sürekliliği içine yerleştirilmiş; böylece yerel takvim, Roma takviminin sembolik ağırlığını taşıyan yeni bir bütünlük kazanmıştır.[32] Bu iç içe geçmiş ritüel yapı, imparatorluk kültünün yerel toplum tarafından yalnızca siyasi bir beklenti olarak değil, yıllık ritüellerin doğal bir parçası olarak içselleştirilmesini sağlamıştır. Ritüelin sürekliliği, kültün toplumsal hafızaya nüfuz etmesinde belirleyici bir rol oynadığı için, Augustus kültünün Galatia'da kalıcı bir dinsel kurumsallık kazanması da bu ritmik entegrasyonun bir sonucudur.

Galatia'nın dinsel yaşamında aristokratik sınıfın oynadığı rol, Roma'nın kült politikalarının yerel elitler aracılığıyla nasıl güçlendirildiğini gösteren bir diğer önemli unsurdur. Galat önde gelenlerinin tapınak inşasını finanse etmeleri, rahiplik görevlerini üstlenmeleri, adak taşları dikmeleri ve festivalleri organize etmeleri, onların Roma'nın siyasi-teolojik projesini taşıyan aracı toplumsal aktörler hâline geldiğini ortaya koymaktadır.[33] Aristokrasinin bu katkısı, imparatorluk kültünün yalnızca aşağıdan yukarıya halk katılımıyla değil, aynı zamanda yukarıdan aşağıya prestij ve statü ilişkileriyle de güçlendirildiğini göstermektedir. Yerel elitlerin kültü sahiplenme biçimleri, hem Roma'nın bölgedeki otoritesini pekiştirmiş hem de Galatia toplumunu imparatorluk teolojisiyle daha hızlı kaynaştırmıştır.

4. Ankara'daki Roma ve Augustus Tapınağı

Ankara'daki Roma ve Augustus Tapınağı, yalnızca Galatia'daki Roma varlığının somut

[32] Mitchell, *Anatolia: Land, Men, and Gods in Asia Minor, Vol. I: The Celts in Anatolia and the Impact of Roman Rule, 141-158.*

[33] Brunt ve Moore, *Res Gestae Divi Augusti: The Achievements of the Divine Augustus, 30.*

bir göstergesi değil, aynı zamanda bölgenin çok katmanlı kutsal coğrafyasını yeniden yorumlayan ve ona yeni bir siyasi-teolojik anlam kazandıran özgün bir mimari-pratik bütünlüğün merkezidir.[34] Augustus'un Anadolu'daki en önemli temsil alanlarından biri olan bu tapınak, Roma'nın imparatorluk kültünü yerel dini yapıyla eklemleme stratejisinin en parlak örneklerinden biridir. Tapınağın inşa edildiği yer, sıradan bir mimari tercih olmaktan çok uzaktır; Ankara'nın tarih boyunca kutsal hafıza taşıyan topografyası üzerine kurulmuş olması, hem Roma'nın bilinçli bir mekân politikası yürüttüğünü hem de bu politikanın dini boyutunun göz ardı edilemeyecek kadar güçlü olduğunu ortaya koymaktadır. Sökmen Adalı'nın politik peyzaj analizi, tapınağın Hacı Bayram çevresindeki yükseltiyi hâkim bir ritüel odağa dönüştürdüğünü; çevredeki tümülüslerin yüzyıllardır taşıdığı kutsal hafızanın bu yeni mimari merkezle bütünleştiğini açık bir biçimde göstermektedir.[35] Bu bağlamda tapınak, yalnızca Roma mimarisinin Galatia'ya taşınmış bir örneği değil, aynı zamanda yerel kutsallığın yeniden düzenlendiği, topografyanın ritüel işlevinin yeni bir siyasi-teolojik çerçeve içinde yeniden kurulduğu bir mekânsal formdur.

Tapınağın mimari tasarımının Roma'nın imparatorluk dönemi tapınak estetiğiyle uyumlu olması, merkezin kutsal mimari anlayışının eyalete aktarılması açısından dikkat çekicidir. Korint[36] düzenindeki sütunlar, yüksek podium, geniş merdiven cephesi ve iç mekânın ritmik düzeni, Roma'nın mimari ideolojisinin sadece teknik bir aktarımı değil, aynı zamanda kutsal otoriteyi mekânsal olarak ifade eden bir söylemidir. Roma mimarisi, özellikle imparatorluk kültü bağlamında, tanrısal gücü ve siyasi otoriteyi gözle görünür kılmak üzere tasarlanmıştır; bu bağlamda tapınağın Ankara'nın merkezine hâkim bir noktada yükselmesi, imparatorun kutsal otoritesinin kent dokusuna doğrudan işlenmesi anlamına gelir.[37] Roma'nın

[34] Musa Kadıoğlu, Kutalmış Görkay ve Stephen Mitchell, Roma Döneminde Ankyra (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011) 79–98.

[35] Sökmen Adalı, "İmparatorluk İmgesi Olarak Politik Peyzajda Ankyra Roma ve Augustus Tapınağı"; Alanyalı Aral, "Ankara Kentinde Frig Dönemi İzleri: Frig Tümülüsleri Üzerine Bir Araştırma", 29.

[36] Korint düzeni, Antik Yunan kökenli üç klasik sütun düzeninden biridir (Dor, İyon, Korint). Korint düzeni; ince ve zarif oranlar, akantus yapraklarıyla bezeli başlıklar ve görsel ihtişam vurgusu ile tanınır. Roma mimarisinde özellikle kutsallık, görkem ve imparatorluk otoritesini mekânda görünür kılmak için tercih edilmiştir.

[37] Zanker, *The Power of Images in the Age of Augustus, 118.*

mimari dili burada yalnızca estetik bir değer taşımamakta, aynı zamanda mekânsal bir teoloji üretmektedir. Yüksek podium üzerinde yükselen tapınak, hem fiziksel hem de sembolik bir üstünlük sağlar; halkın tapınağa çıkmak için merdivenleri aşması, ritüel bir yaklaşma hareketi olarak anlam kazanır. Bu mimari yükseliş, dinler tarihinde sıkça karşılaşılan "kutsalın yükselişle ilişkilendirilmesi" ilkesinin Roma'daki karşılığıdır.

Tapınağın işlevi yalnızca mimari bir ihtişamdan ibaret değildir; burası aynı zamanda Roma'nın Galatia'daki en önemli ritüel merkezlerinden biri hâline gelmiştir. *Roma et Augustus* kültü[38], eyaletlerde diğer Roma tanrılarıyla birlikte değil, çoğu zaman onlardan bağımsız ve daha belirgin bir ritüel programla temsil edilmiştir. Bu durum, imparatorluk kültünün yerel bağlamlarda sergilediği dönüşümün önemli bir göstergesidir. Galatia'da Roma'nın resmi dinî politikasıyla yerel dindarlık biçimlerinin kesiştiği başlıca nokta, imparatorun kutsal otoritesinin yıllık ritüeller, kurumsal rahiplikler ve kolektif törenlerle sürekli olarak yeniden üretilmesidir. Mitchell'in aktardığına göre Galatia'da "eyalet koinon'u" adı verilen kolektif yönetim birimleri imparatorluk festivallerinin düzenlenmesinden sorumluydu ve bu festivaller yalnızca birer siyasi bağlılık gösterisi değil, aynı zamanda dinsel aidiyet ve topluluk kimliğini güçlendiren ritüel pratiklerdi.[39] Tapınağın bu ritüel yapı içindeki konumu, onu yalnızca mimari bir anıt değil, aynı zamanda Galatia'nın dinsel takvimini yeniden şekillendiren bir merkez hâline getirmiştir.

Tapınağın en dikkat çekici yönlerinden biri, *Res Gestae Divi Augusti*'nin (Tanrısal Augustus'un İcraatları) metinsel varlığıdır. Tapınağın dış ve iç duvarlarını tamamen kuşatan bu metin, Roma'nın siyasi teolojisinin Ankara'daki en görünür ifadesidir. *Res Gestae* yalnızca bir

[38] Roma et Augustus kültü, Roma'da devletin tanrısal kişiliğini temsil eden dea Roma ile imparator Augustus'un birlikte onurlandırıldığı resmî imparatorluk kültüdür. Bu kült, özellikle eyaletlerde, imparatorluk otoritesini meşrulaştırmak amacıyla Roma'nın kutsallığı (Roma) ile imparatorun kişisel karizmasını (Augustus) tek bir ritüel çerçevede birleştirmiş; tapınaklar, sunaklar, rahiplikler ve yıllık festivaller aracılığıyla siyasal sadakati dinsel bir bağlılık biçimine dönüştürmüştür.

[39] Mitchell, *Anatolia: Land, Men, and Gods in Asia Minor, Vol. I: The Celts in Anatolia and the Impact of Roman Rule, 145;* Abdurrahman Uzunarslan, "Roma İmparatorluk Dönemi'nde Ankyra'da Agonistik Festivaller," *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 100 Yaşında. 1921–2021 Asırlık Çınar*, der. Yusuf Kıraç, Ufuk Alagöz, Zeynep F. Taşkıran, Ayşegül Alpagut (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2021), 317.

başarı listesi değildir; metnin ritmik yapısı, seçilen kelime dağarcığı, tanrılarla kurulan bağlar, Augustus'un başarılarının ilahi güçler tarafından onaylandığını ima eden pasajlar metni siyasi bir manifesto olmaktan çıkarıp dinsel bir söyleme dönüştürmektedir[40] Metnin tapınak duvarlarına kazınmış olması, onu salt bir okumaya dayalı metin olmaktan çıkarır; artık bu metin, mekânın kutsal kimliğinin dokusuna işlenmiş bir ritüel nesne hâline gelmiştir. Üstelik metnin hem Latince hem de Grekçe yazılması, imparatorluk kültünün çok dilli ve çok kültürlü yapısını Ankara'da somut bir biçimde görünür kılmaktadır. Bu iki dillilik sayesinde tapınak, yalnızca Roma yurttaşlarına değil, Helenistik gelenekten gelen bölge halkına da hitap eden bir kutsal iletişim alanına dönüşmüştür. Tapınak ile *Res Gestae* arasındaki bu ilişki, yalnızca metnin duvara kazınmış olmasından ibaret değildir; burada metin ve mekân birbirine içkin bir bütünlük oluşturmaktadır. Dinler tarihinin mekân teorileri açısından bakıldığında, kutsal metnin mekânın kendisine dönüşmesi olgusu, Ankara'daki tapınağın en özgün yönlerinden biridir. Metnin fiziksel konumu, tapınağın ritüel işlevini genişletir; tapınak ziyaret edildiği her an, metin de gözle görülür hâle gelir ve imparatorun ilahi otoritesi ritüel bir tekrarla yeniden üretilir. Bu nedenle tapınağın duvarları yalnızca mimari bir yüzey değil, Roma'nın kutsal düzenini ifade eden sürekli bir ritüel temas alanıdır.

Devam eden ritüel yaşam açısından tapınağın konumu, Ankara'nın şehir dokusunda hem fiziksel hem de sembolik bir merkez oluşturmuştur. Kentin yerleşim planına hâkim bu yüksek alan, Roma mimarisinin güçlü dikey vurgusunu bölgenin eski kutsal topografyasıyla birleştirmiş; böylece tapınak, hem Roma'nın merkezî kutsallığını hem de Galatia'nın yerel hafızasını bir arada taşıyan melez bir mekâna dönüşmüştür. Ankara'nın Roma sonrası gelişimi incelendiğinde, tapınağın bulunduğu terasın yüzyıllar boyunca dinî ve siyasi faaliyetlerin odağı olarak işlev görmeyi sürdürmesi, Roma'nın kutsal mekân seçimindeki bilinçli strateji-

[40] Cooley, *Res Gestae Divi Augusti: Text, Translation, and Commentary, 6-14;* Çiğdem Dürüşken, *Caesar Augustus: Monumentum Ancyranum – Ankara Anıtı* (İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2007).

sinin uzun vadeli etkisini göstermektedir. Tapınağın bulunduğu nokta, zaman içerisinde Hıristiyan ve Osmanlı dönemlerinde de kutsal/merkezi niteliklerini korumuş; böylece Roma'nın Augustus Tapınağı'nı konumlandırdığı yer, bölgenin çok uzun süren bir kutsal coğrafya geleneğinin halkası hâline gelmiştir.[41] Bu süreklilik, dinler tarihinin mekânın kutsallığına ilişkin en temel ilkelerinden biri olan "kutsalın mekânsal dirençliliği" kavramıyla doğrudan ilişkilidir.[42] Roma'nın tapınağı bu konuma yerleştirmesi, yalnızca stratejik bir diktatörlük değil, aynı zamanda yerel kutsallığın uzun süreli ritmik hafızasıyla bilinçli bir bağ kurma girişimidir.

Tapınak ile kentin geri kalanı arasındaki ilişki, özellikle tapınağın günlük yaşam içindeki görünürlüğü açısından önemlidir. Ankara'da tapınağın yer aldığı yüksek teras, kente yakın bütün ana yollar üzerinde görsel hâkimiyete sahiptir; bu durum tapınağı yalnızca ritüel ziyaretlerin yapıldığı bir alan olmaktan çıkarıp, kentin günlük akışı içinde sürekli görünür bir kutsal simgeye dönüştürmektedir. Dinler tarihinde kutsalın günlük yaşamla temas ettiği bu tür mekânsal düzenlemeler, kutsal otoritenin sürekliliğini pekiştiren en etkili yöntemlerden biridir. Roma'nın Ankara'daki kutsal düzeni bu görünürlük sayesinde kendini her an hatırlatmış; halk tapınağı ister ziyaret etsin ister etmesin, imparatorun kutsal otoritesi kent silüetinin değişmez bir parçası olarak sürekli canlı kalmıştır.[43] Bu mekânsal hâkimiyet yalnızca görsel bir etki yaratmamış, kentsel hafızaya yerleşen ve bakışı yöneten olduğu kadar bakışın nesnesi hâline gelen bir ritüel mevcudiyet üretmiştir.

Tapınağın iç mekânı, Roma dünyasının birçok yerinde olduğu gibi Augustus heykelinin merkezde yer aldığı bir düzen sunuyor olmalıdır. Bu heykelin hem ritüel törenlerde hem de günlük ziyaretlerde imparatorun ilahi statüsünü somutlaştıran bir odak olduğu düşünülebilir. Heykel, Roma ikonografisinin en önemli unsurlarından biri olan idealize edilmiş imparator bedenini temsil eder; imparatorun erdemleri ve tanrılarla olan bağlantısı bu idealize edilmiş temsil üzerinden halka aktarılır. Zanker'in belirttiği gibi Roma'da imparator tasvirleri

[41] Gültekin ve Canbolat, "To Maintain the Historical Sacred Spaces: Ankara-Hacı Bayram District", 263.

[42] Eliade, *Kutsal ve Kutsal-Dışı*, 22.

[43] Sökmen Adalı, "İmparatorluk İmgesi Olarak Politik Peyzajda Ankyra Roma ve Augustus Tapınağı", 9.

yalnızca bir portre değil, aynı zamanda bir "ahlaki programın" görsel ifadesidir.[44] Ankara'daki Augustus heykeli de bu ahlaki-siyasi-teolojik programın bir yansımasıdır; heykelin varlığı, tapınağın yalnızca ritüel bir alan değil, aynı zamanda imparatorun erdemlerinin somutlaşmış bir simgesi olduğunu göstermektedir.

Tapınağın Monumentum Ancyranum (ankara Anıtı) ile kurduğu ilişki, Roma'nın Galatia'daki kutsal düzenini anlamak bakımından en belirleyici unsurlardan biridir. *Res Gestae Divi Augusti*, yalnızca bir siyasi hatırat ya da imparatorun başarılarını listeleyen tarihsel bir metin değildir; aksine Roma'nın siyasi teolojisini imparatorun hayatı üzerinden kuran, imparatorluk ideolojisinin ritmik akışını metinsel bir forma dönüştüren, kutsal otoritenin her satırda yeniden ilan edildiği bir "ilahi anlatı" niteliği taşır. Metnin Ankara'daki tapınağın duvarlarına işlenmiş olması, onu kitap sayfalarından veya forum duvarlarından çok daha güçlü bir ritüel bağlama yerleştirir.[45] Duvar yüzeyi bir metin taşıyıcısı olmanın ötesinde, tapınağın kutsal mimarisinin ayrılmaz bir parçası hâline gelir; metni okumak, onu görmek veya sadece tapınağın etrafında bulunmak bile imparatorun kutsal otoritesinin deneyimlenmesi anlamına gelir. Bu durum, dinler tarihinde sıkça karşılaşılan "metnin mekâna dönüşmesi" fenomeninin en etkileyici örneklerinden biridir.

Metnin iki dilliliği, yani Latince ve Grekçe olarak yazılmış olması, tapınağın işlevini yalnızca Roma yurttaşlarıyla sınırlamayan, bölgenin çok kültürlü yapısını dikkate alan bilinçli bir iletişim stratejisinin parçasıdır. Galatia'nın Helenistik geçmişi, Grekçenin bölgedeki entelektüel ve kamusal yaşamda baskın bir konumda olmasını sağlamıştır. Roma'nın *Res Gestae*'yi Grekçe olarak da yayınlaması, imparatorluk kültünün Galatia halkı tarafından anlaşılmasını ve benimsenmesini kolaylaştırmış, böylece metin yalnızca bir siyasi bildiri değil, bölgenin dinsel hafızasına kazınan bir kutsal söylem hâline gelmiştir.[46] Latince metin ise Roma yurttaşlarının ve idari görevlilerin tapınakta kendi kimlikleriyle ilişki kurmalarını sağlayan ayrı

[44] Zanker, *The Power of Images in the Age of Augustus, 101.*

[45] Cooley, *Res Gestae Divi Augusti: Text, Translation, and Commentary, 21-27.*

[46] Mitchell, *Anatolia: Land, Men, and Gods in Asia Minor, Vol. I: The Celts in Anatolia and the Impact of Roman Rule, 147-154.*

bir katman oluşturur. Bu iki dillilik, tapınağın hem yerel hem de imparatorluk bağlamında işlediği çift yönlü teolojik anlamı açıkça yansıtmaktadır.

Metnin içerdiği dinsel unsurlar, tapınağın ritüel işlevini daha da derinleştirir. *Res Gestae*'nin birçok bölümünde Augustus'un tanrılarla ilişkisini güçlendiren ifadeler yer almaktadır; tanrılara adadığı kurbanlar, kutsal görevlerini özenle yerine getirmesi ve Roma halkına barış getirmesinin tanrısal iradeyle bağlantılı olduğuna işaret eden satırlar, metni siyasi bir beyan olmaktan çıkarıp kutsal bir otorite bildirisine dönüştürmektedir.[47] Dinler tarihi açısından bu tür ifadeler, imparatorun ilahi kaderle ilişkilendirildiği ve topluluk düzeninin tanrısal onayın bir sonucu olarak kavrandığı kozmik bir düzen algısına işaret eder. Tapınak duvarlarına kazınmış bu kutsal metin, ziyaretçiler için sadece bir okuma nesnesi değil, aynı zamanda Roma'nın kozmik düzenine tanıklık eden bir ritüel objedir.

5. Monumentum Ancyranum'un Epigrafik Teolojisi

Monumentum Ancyranum'un merkezindeki *Res Gestae Divi Augusti*, Roma'nın siyasi teolojisinin en kapsamlı ve en etkileyici metinsel ifadesi olarak değerlendirilmelidir. Bu metin, yüzeyde imparatorun yaşamını ve başarılarını kronolojik bir biçimde sıralıyor gibi görünse de, içerdiği kavramsal çerçeve, dilsel tercihler, ritmik yapılar ve tanrısal göndermeler aracılığıyla imparatorun kimliğini yalnızca siyasi bir figür olarak değil, kozmik düzenin seçilmiş aracısı olarak sunar. Bu nedenle *Res Gestae*, tarihçilerin sıklıkla tanımladığı gibi bir "otobiyografik siyasi manifestodan" çok daha fazlasıdır; metin, Augustus'un kutsal otoritesini haklılaştıran, ona ilahi bir konum kazandıran ve Roma'nın kolektif hafızasını imparatorun hayatı üzerinden yeniden düzenleyen bir "epigrafik teoloji" örneği teşkil eder.[48] Metnin tapınağın duvarlarına kazınmış olması, onu maddi bir nesne olmaktan çıkarıp, mekânın kutsal dokusuna içkin bir "ritüel metin" kimliği kazandırır. Taş yüzeydeki bu kalıcılık, Roma dünyasında metne yalnızca okunacak bir ifade değil, aynı zamanda ibadet edilen mekânın ayrılmaz bir

[47] Brunt ve Moore, *Res Gestae Divi Augusti: The Achievements of the Divine Augustus,2-15.*

[48] Cooley, *Res Gestae Divi Augusti: Text, Translation, and Commentary, 50.*

bileşeni olma niteliği kazandırır. Böylece metin, Augustus'un hem siyasi meşruiyetini hem de dinî otoritesini sürekli bir ritüel görünürlük içinde canlı tutan bir araç hâline gelir.

Metinde yer alan tanrısal referanslar, Augustus'un kendisini tanrılarla ilişkili bir konuma yerleştirme biçimini büyük ölçüde belirler. *Res Gestae*'nin birçok bölümünde imparatorun tanrılara adadığı adaklar, kutsal görevlerini yerine getiriş biçimi, savaş zaferlerinin ardından yapılan kurban törenleri ve Roma halkına sağlanan barışın tanrısal düzenle ilişkilendirilmesi dikkat çekmektedir.[49] Bu tür ifadeler, Augustus'un başarılarının yalnızca beşerî bir liderlik performansı olarak değil, tanrısal iradenin tarihsel akış içindeki tezahürü olarak sunulmasını sağlar. Roma'nın geleneksel dini anlayışında tanrıların devletle olan ilişkisi, düzenin devamı için temel bir unsurdur; dolayısıyla imparatorun tanrılarla uyum içinde gösterilmesi, onun devlet düzeninin bir koruyucusu olarak tanımlanmasından daha fazlasını içerir. Bu uyum, dinler tarihinin "ilahi seçim" (divine election) veya "kutsal kader" kavramlarıyla açıklayabileceği bir statü üretir. Augustus'un zaferleri, barış tesis etmesi ve Roma'nın birlik içinde kalmasını sağlaması, metinde tanrısal düzenle uyumlu bir liderlik olarak sunulur ve bu yaklaşım, metni siyasi tarih sınırlarının dışına taşıyan bir kutsallık boyutu kazandırmaktadır.

Metnin epigrafik niteliği, bu kutsallığın güçlendirilmesinde önemli bir rol oynar. *Res Gestae*'nin taş yüzeye kalıcı biçimde kazınması, onu sıradan bir metinden ayırır ve ritüel bir nesne hâline getirir. Tapınağın duvarlarında yer alması, metnin mekânsal olarak kutsal bir çerçevede yer almasını sağlar; tapınak her ziyaret edildiğinde, metin de ritüel bir unsur olarak tecrübe edilir. Bu durum, dinler tarihinin "kutsal metnin mekânla birleşmesi" ilkesini karşılayan nadir örneklerden biridir. Yazıt, yalnızca okunmak için değil, görünmek ve hatırlanmak için tasarlanmıştır. Ankara'daki tapınağı dolaşan herkes, metnin varlığını fark eder; bu fark ediş, imparatorluk kültünün zihinsel ve duygusal düzeyde tekrar üretilmesini mümkün kılar. Böylelikle metin, hem bireysel deneyim hem de toplumsal hafıza düzeyinde işleyen

[49] Brunt ve Moore, *Res Gestae Divi Augusti: The Achievements of the Divine Augustus,5-18.*

bir ritüel araca dönüşmektedir.

Epigrafik teolojinin bir diğer unsuru, metnin topluluk içindeki işlevsel rolüdür. *Res Gestae*, Galatia'da yalnızca tapınağın bir süsleme unsuru değil, kentin kolektif ritüel yaşamının ayrılmaz bir parçasıdır. Tapınakta düzenlenen ritüeller, festivaller ve eyalet törenleri sırasında metin, imparatorun kutsal otoritesinin hatırlatıldığı ve topluluğun bu otoriteye ritüel bağlılık gösterdiği bir araç hâline gelir. Ritüeller sırasında metnin okunması veya metnin önünde adak sunulması, imparatorluk kültünün somut ve işlevsel bir parçası olarak metnin rolünü daha da güçlendirir.[50] Bu durum, metni yalnızca yazılı bir belge değil, ritüelin aktif bir unsuru hâline getirmektedir.

Res Gestae'nin teolojik çerçevesi, özellikle kader ve kozmik düzen anlayışının metne nasıl yerleştirildiğini anlamak açısından dikkate değerdir. Metin boyunca Augustus'un başarıları, yalnızca bireysel yeteneklerin veya askeri stratejilerin sonucu olarak sunulmaz; aksine bu başarılar, Roma'nın kutsal tarihinin devam eden bir parçası olarak ele alınır. İmparatorun hayatı, tanrıların Roma'yı korumak için seçtiği bir liderin yaşamı gibi kurgulanmış; savaşlardan elde edilen zaferler, iç savaşların sona erdirilmesi ve barışın tesis edilmesi, tanrısal iradenin tarihsel düzlemdeki tezahürleri olarak yorumlanmıştır.[51] Burada Roma'nın geleneksel *fatum* (kader) anlayışı belirleyici bir rol oynar. Augustus'un Roma'yı iç savaşlardan kurtarması, yalnızca siyasi bir dönüşüm değil, aynı zamanda kaderin gerektirdiği bir yeniden doğuş olarak sunulur. Bu yaklaşım, Roma'nın kozmik düzeninin imparatorun şahsında tecelli ettiği fikrini besler; dolayısıyla *Res Gestae*, Augustus'u devletin kaderinin taşıyıcısı olarak konumlandıran bir teolojik dünya görüşünün metinsel ifadesi hâline gelir. Dinler tarihi bakımından böyle bir kader vurgusu, lider figürünü sıradan bir yönetici kimliğinden çıkarıp, zamanın akışını düzenleyen kozmik bir fail konumuna yükselten yapının tipik bir örneğidir.

[50] Brunt ve Moore, *Res Gestae Divi Augusti: The Achievements of the Divine Augustus,23-27.*

[51] Brunt ve Moore, *Res Gestae Divi Augusti: The Achievements of the Divine Augustus, 21.*

Metinde yer alan armağan, bağış ve onarım faaliyetlerine ilişkin pasajlar da Augustus'un kutsal otoritesinin söylemsel biçimde inşa edilmesinde önemli bir yer tutar. Metnin birçok bölümünde imparatorun halk için gerçekleştirdiği yardımlar, şehirler için yaptığı imar faaliyetleri ve tanrılara adadığı bağışlar, yalnızca yöneticilik görevleri olarak değil, tanrıların takdir ettiği bir erdem pratiği olarak sunulur.[52] Bu bağlamda *pietas* kavramı belirgin bir anlam kazanır. Roma'da *pietas*, tanrılara, devlete ve aileye karşı duyulan saygı ve bağlılığı ifade eder; Augustus bu üç alanda gösterdiği sadakatle, yalnızca bir siyasi lider olarak değil, tanrıların düzenine uyum içinde yaşayan ideal bir örnek olarak sunulur. Metindeki imar faaliyetlerinin sistematik biçimde sıralanması, Augustus'un Roma'nın fiziksel dokusunu ve kutsal mekânlarını restore ederek tanrıların hoşnutluğunu kazanmış bir lider olarak tanımlanmasını sağlar. Bu söylem, imparatorun eylemlerinin yalnızca dünyevi değil, aynı zamanda ilahi bir düzenle uyumlu olduğunu ima eder; böylece *Res Gestae*, Augustus'un eylemlerini kutsallaştıran bir metin haline gelmektedir.

Metnin teolojik yapısının bir diğer boyutu, halkla kurulan ilişki üzerinden gelişir. Augustus'un halk tarafından onore edilmesi, ona verilen unvanlar, heykeller ve adanan anıtlar, metnin çeşitli bölümlerinde ayrıntılı biçimde aktarılır. Bu unsurlar ilk bakışta siyasal bağlılığın göstergeleri gibi görünse de, dinler tarihi açısından değerlendirildiğinde kolektif ritüel davranışlarla yakın bir ilişki içinde oldukları anlaşılır. Halk tarafından sunulan unvanlar, imparatorun kutsal otoritesinin topluluk nezdinde onaylanmasını temsil eder. Bu tür ritüel onay mekanizmaları, antik toplumlarda kutsal liderin meşruiyetinin kurumsallaşmasını sağlayan temel pratiklerden biridir.[53] Dolayısıyla *Res Gestae*'de halkın imparatora yönelik eylemleri, siyasal itaati aşan biçimde, insan ile ilahî düzen arasında aracılık eden bir etkileşim alanı olarak kurgulanmaktadır.

Res Gestae'nin Galatia bağlamındaki teolojik işlevi, metnin yalnızca içerdiği fikirlerden

[52] Cooley, *Res Gestae Divi Augusti: Text, Translation, and Commentary, 70.*

[53] Price, *Rituals and Power: The Roman Imperial Cult in Asia Minor, 98-112.*

değil, aynı zamanda sergilenme biçiminden ortaya çıkar. Metnin tapınağın iç ve dış yüzeylerinde geniş bir alana yayılmış olması, onu yalnızca bir yazıt olmanın ötesine taşıyarak, tapınağın mimari kimliğine gömülü bir "teolojik epidermis"e dönüştürür. Bu geniş yüzey kullanımının Ankara'da İstanbul, Roma veya diğer merkezlerdeki örneklerden daha belirgin bir yoğunlukla uygulanması, Galatia'nın Roma tarafından niçin özel bir kutsal merkez olarak görüldüğüne dair ipuçları sunar. Augustus'un Galatia'da *divi filius* "tanrılaştırılmış olanın oğlu" olarak tanıtılması, bu bölgedeki halkın imparatorluk kültüne duyduğu güçlü yakınlık sayesinde daha açık bir teolojik dille ifade edilebilmiştir.[54] Bu durum, Roma'nın merkezinde temkinli biçimde yürütülen tanrısallaştırma süreçlerinin, eyaletlerde daha görünür ve daha ritüelleşmiş bir form aldığını gösterir. Böylece metin, yalnızca bir anlatı değil, Galatia'daki imparatorluk teolojisinin en yoğun tezahürüne dönüşür.

Metnin ritüel bağlamla ilişkilendirilmesi, epigrafik teolojinin işlevini daha da genişletir. Tapınakta düzenlenen festivaller sırasında metnin önünde yapılan geçit törenleri, adak sunuları ve rahiplik merasimleri, yazıtı ritüel bir odak noktasına dönüştürmektedir. Metnin satırlarının heykeller, sunaklar ve diğer mimari unsurlarla birlikte aynı ritüel çerçevede bulunması, tapınağın bütünsel bir kutsal kompleks olarak işlev görmesini sağlar.[55] Bu ritüel entegrasyon, metni durağan bir yazıt olmaktan çıkarıp, yaşayan bir kutsal nesne hâline getirir. Ankara'daki ziyaretçiler için *Res Gestae* yalnızca imparatorun geçmişte yaptıklarını hatırlatan bir metin değil, aynı zamanda mevcut ritüel hayatın ayrılmaz bir parçasıdır.

Metnin teolojik boyutunun en güçlü ifadelerinden biri, Augustus'un barış getiren bir figür olarak sunulmasıdır. *Pax Augusta*, Roma'nın tarihsel ve siyasi dönüşümünün en önemli kavramlarından biridir; ancak metindeki barış vurgusu yalnızca politik bir ideali temsil etmez, tanrıların düzeniyle uyumlu bir kozmik barış kavramını da içerir. Augustus'un savaşları sona erdirip barışı sağlaması, dinler tarihinde "kozmosun kaosa karşı zaferi" olarak bilinen

[54] Albasan, "Augustus Döneminde Mitolojik İmaj ve İmparatorluk Kültü Bağlamında Merkez ve Eyalet Karşılaştırması", 1128.

[55] Brunt ve Moore, *Res Gestae Divi Augusti: The Achievements of the Divine Augustus, 27.*

mitik yapının siyasi bir karşılığı olarak sunulur.[56] Bu söylemde imparator, tanrılar tarafından kaosu ortadan kaldırmak üzere seçilmiş bir düzen getirici rolü üstlenir. Böylece *Res Gestae*, Augustus'un Roma'ya getirdiği barışı yalnızca tarihsel bir gerçeklik olarak değil, evrensel bir düzene hizmet eden kutsal bir görev olarak tanımlar. Metnin bütün bu teolojik unsurları, Monumentum Ancyranum'u yalnızca bir epigrafik eser değil, aynı zamanda Roma'nın kutsal-siyasi düzeninin Galatia'daki en yoğun ifadesi hâline getirir. Bu teolojik yoğunluk, tapınağın mimari işleviyle birleştiğinde, Ankara'nın Roma imparatorluk kültünün Anadolu'daki en önemli sunak merkezlerinden biri haline gelmesine katkıda bulunmuştur.

Res Gestae'nin iki dillilik üzerinden kurduğu teolojik-söylemsel yapı, Roma'nın Galatia'daki imparatorluk kültünü nasıl yerelleştirdiğini anlamak açısından özellikle açıklayıcıdır. Latincenin Roma yurttaşlığının, idari otoritenin ve merkezî imparatorluk ideolojisinin dili olması, metnin bu versiyonunun Roma'nın kendi siyasal kimliğini doğrudan ifade eden bir katman oluşturmasını sağlar. Buna karşılık Grekçe metin, bölgenin Helenistik dönemden beri süregelen entelektüel, dini ve kültürel gelenekleriyle uyumlu bir iletişim düzlemi açar. Helenistik dünyanın kozmolojik anlayışları, tanrısallaştırılmış lider figürü, kahramanlık ideali ve ritüel düzeni Grekçeyle ifade edilen bir kültürel birikim oluşturmuştu; Roma bu dili kullanarak yalnızca metni anlaşılır kılmakla kalmamış, aynı zamanda Augustus'un ilahi statüsünün Galatia toplumunda doğal bir kavramsal çerçeveye oturmasını sağlamıştır.[57] Bu iki dillilik, dinler tarihinde çok nadir görülen bir "çifte kutsal söylem" üretir: bir yandan Roma'nın otoritesini temsil eden merkezî kutsallık, diğer yandan yerel toplulukların aşina olduğu kozmik düzenin kavramsal ve ritüel dili aynı metinde buluşturmaktadır.

Metnin iki dilde sunulmasının bir diğer önemli boyutu, tapınağın ziyaretçileri arasında farklı toplumsal ve dilsel gruplara hitap etme yeteneğidir. Galatia'nın etnik ve kültürel çeşitliliği içinde yer alan Roma kolonistleri, yerel Galat halkı, Helenistik geleneğin taşıyıcıları

[56] Galinsky, *Augustan Culture: An Interpretive Introduction, 171.*

[57] Mitchell, *Anatolia: Land, Men, and Gods in Asia Minor, Vol. I: The Celts in Anatolia and the Impact of Roman Rule, 147-154.*

ve farklı sosyal sınıflara mensup bireylerin tümü, tapınağın duvarlarında kendi dilsel kimliklerine hitap eden bir kutsal metinle karşılaşmıştır. Dinler tarihinin kolektif ritüel algısı bakımından bu durum son derece önemlidir; zira bir ritüelin veya kutsal metnin etkili olabilmesi için yalnızca sembolik düzeyde değil, aynı zamanda bilişsel düzeyde de topluluğa hitap etmesi gerekir. Grekçe metnin varlığı, *Res Gestae*'nin Galatia halkı tarafından yalnızca duyulan değil, aktif olarak okunabilen ve içselleştirilebilen bir metin hâline gelmesini sağlar. Böylece tapınak, farklı grupların ritüel olarak buluştuğu bir kutsal alan olmasının yanı sıra, imparatorluk kültünün entelektüel bir taşıyıcısı olarak da işlev kazanmaktadır.[58] Kamusal mekânda ise herkes için geçerli kılınan kapsayıcı bir kutsallık üretilmektedir.

Metnin hem içerik hem de biçim açısından yerelleşmesi, Galatia'nın Roma imparatorluk kültüyle kurduğu ilişkinin derinliğini gösterir. Roma merkezinde yer alan *Res Gestae*'nin orijinal metni günümüze ulaşmamış olsa da, Galatia'daki versiyonun hem en iyi korunmuş hem de en kapsamlı örnek olması, bölgenin bu metne verdiği önemi açıkça ortaya koymaktadır. Galatia'daki yerel elitlerin metnin işlenmesi, korunması ve ritüel bağlamda kullanılması konularında aktif rol üstlenmiş olmaları, bu metni yalnızca bir Roma aktarımı olmaktan çıkarıp, topluluk tarafından sahiplenilmiş bir kutsal kimliğe dönüştürür.[59] Bu sahiplenme, dinler tarihinin "kutsalın içselleştirilmesi" olarak tanımladığı bir süreci ifade eder; topluluk artık kutsal iktidarı dışarıdan gelen bir otorite olarak değil, kendi tarihsel ve ritüel düzenine dahil ettiği bir unsur olarak görmeye başlar. Bu nedenle Monumentum Ancyranum, Roma imparatorluk kültünün Galatia'da yerleşik ve içkin bir dini ifade biçimine dönüşmesinin en güçlü kanıtlarından biridir.

Metnin teolojik anlamının bir başka yönü, Roma'nın kozmik düzeninin Galatia'ya nasıl aktarıldığıyla ilişkilidir. *Res Gestae*, yalnızca Augustus'un başarılarını belgeleyen bir anlatı değil, Roma'nın evrensel düzeninin nasıl kurulduğunu ve bu düzenin nasıl sürdürüldüğünü

[58] Cooley, *Res Gestae Divi Augusti: Text, Translation, and Commentary, 21-27.*

[59] Brunt ve Moore, *Res Gestae Divi Augusti: The Achievements of the Divine Augustus, 23-27.*

açıklayan bir dünya görüşü sunar. Metinde savaşın sona ermesi, barışın tesis edilmesi, refahın artması ve tanrıların düzeninin Roma'ya dönmesi gibi temalar, Roma'nın kozmik görevini ifade eder. Bu temaların Galatia'daki bir tapınakta taş yüzey üzerine işlenmiş olması, Roma'nın kozmik düzeninin artık yalnızca merkezde değil, imparatorluğun periferisinde de ritüel olarak deneyimlendiği anlamına gelir.[60] Böylece Galatia, Roma'nın evrensel düzenine ritüel ve teolojik düzeyde katılmış olur.

6. Kutsal Otoritenin İnşası: Augustus Kültünün Dinler Tarihi Perspektifi

Ankara'daki Roma ve Augustus Tapınağı ile Monumentum Ancyranum'un sunduğu arkeolojik, metinsel ve ritüel veriler bir araya getirildiğinde, Roma imparatorluk kültünün Galatia'da yalnızca siyasi bir hâkimiyet biçimi olarak değil, aynı zamanda yerel dindarlığın katmanlarına nüfuz eden kapsamlı bir kutsal otorite inşası süreci olarak işlediği görülür. Dinler tarihinin kutsal mekân, ritüel süreklilik, mitolojik temsil ve siyasi teoloji gibi temel kavramları, bu kutsal-siyasal kompleksin anlaşılması için güçlü bir kavramsal çerçeve sunar. Bölgenin Frig, Galat ve Helenistik dönemlerden devraldığı dinsel miras, Roma'nın Augustus merkezli kozmolojik düzenini yerel bir bağlama yerleştirebilmesine elverişli bir zemin sağlamıştır. Frig kutsallığının topografik sürekliliği, Galat kahramanlık kültleri ve Helenistik tanrı-kral geleneği, Augustus'un hem mitolojik soyu hem de evrensel barış kurucu figürüyle birleşerek Galatia'da derin bir teolojik yankı bulmuştur.[61] Bu nedenle Galatia, Roma'nın imparatorluk kültünü sadece uyguladığı değil, aynı zamanda dönüştürerek yerelleştirdiği bir "kült laboratuvarı" niteliği taşır.

Dinler tarihi perspektifinden tapınak, kutsal mekân fenomenolojisinin klasik örneklerinden birini yansıtır. Eliade'nin "axis mundi" ve "kutsal merkez" kavramları, tapınağın Ankara'nın binyıllara yayılan kutsal topografyası üzerine yerleştirilmesiyle somut bir karşılık

[60] Galinsky, *Augustan Culture: An Interpretive Introduction, 155.*

[61] Mitchell, *Anatolia: Land, Men, and Gods in Asia Minor, Vol. I: The Celts in Anatolia and the Impact of Roman Rule*, 119–135

bulur.[62] Bölgenin tümülüslerle işaretlenen ritüel peyzajı, Augustus Tapınağı'nın konumlandırılması için doğal bir teolojik çerçeve oluşturmuş; böylece Roma, yeni kozmik düzenini yerel kutsallığın üzerine yerleştirerek hem meşruiyet sağlamış hem de kutsal hafızanın sürekliliğini kırmadan kendi otoritesini mekâna işlemiştir. Tapınağın bu konumu, yalnızca işlevsel bir ritüel alan yaratmaz; aynı zamanda Roma'nın Galatia'daki varlığını kozmolojik bir gereklilik olarak sunar. Bu bağlamda tapınak, kutsalın mekân üzerinde nasıl yeniden kurulduğunu gösteren güçlü bir örnek niteliği taşımaktadır.

Res Gestae'nin iki dilde sunulması, Galatia'da imparatorluk söyleminin farklı toplumsal ve kültürel katmanlara eşzamanlı olarak yöneltilmesini mümkün kılan bilinçli bir düzenlemedir. Latince metin Roma yurttaşlığı, imparatorluk otoritesi ve merkezî devlet kimliğini temsil ederken, Grekçe metin Helenistik geleneğin entelektüel ve dinsel mirasına hitap eder. Bu iki dillilik, metnin yalnızca okunabilirliğini artırmakla kalmaz; aynı zamanda Augustus'un kutsal statüsünü farklı kültürel topluluklar tarafından anlaşılabilir bir teolojik çerçeveye yerleştirir.[63] Grekçeyi anlayan Helenistik izleyici ile Latinceyi okuyan Roma yurttaşı, metnin çift dilli yapısı aracılığıyla imparatorluk düzeniyle eşzamanlı biçimde ilişkilendirilmekte; bu durum tapınağı, kutsal söylemin farklı kültürel ve dilsel topluluklar arasında aracılık ettiği çok katmanlı bir iletişim alanına dönüştürmektedir. Dinler tarihi açısından bu durum, kutsal söylemin farklı toplumlar arasında nasıl dolaşıma girdiğini ve imparatorluk teolojisinin çoklu ritüel kimliklerle nasıl bütünleştiğini anlamak bakımından son derece önemlidir.

Tapınağın ritüel kullanımı ve metnin toplumsal hafızayla kurduğu ilişki, kutsal otoritenin nasıl kurumsallaştırıldığını gösteren bir diğer önemli alandır. Augustus'un doğum günü kutlamaları, zafer törenleri, eyalet meclislerinin düzenlediği festivaller ve imparatorluk rahipliklerinin yürütüldüğü ritüeller, tapınağı Galatia'nın yıllık dini takviminin merkezine yerleştirmiştir.[64] Bu ritüel işlev, tapınağı yalnızca bir anıt olmaktan çıkararak canlı bir kutsal

[62] Eliade, *Kutsal ve Kutsal-Dışı*, 34.

[63] Cooley, *Res Gestae Divi Augusti: Text, Translation, and Commentary, 25.*

[64] Mitchell, *Anatolia: Land, Men, and Gods in Asia Minor, Vol. I: The Celts in Anatolia and the Impact of Roman Rule,* 158.

merkez hâline getirir. Ritüeller sırasında metnin önünde yapılan geçitler ve adak sunuları, imparatorun kutsal otoritesini her defasında yeniden ilan eden performatif pratiklerdir. Dinler tarihinde ritüelin tekrarı, kutsal kimliğin sabitlenmesinde en etkili yöntemlerden biri olarak kabul edilir; Ankara'daki ritüel düzen, tam da bu nedenle imparatorluk kültünü kalıcı hâle getiren güçlü bir mekanizmadır.

Ankara'nın Augustus kültü açısından taşıdığı özel statü, Roma'nın bu bölgeyi bir "kutsal merkez" olarak gördüğünü açıkça ortaya koyar. Monumentum Ancyranum'un Anadolu'da değil, tüm Roma dünyasında *Res Gestae*'nin en iyi korunmuş ve en kapsamlı örneği olması, Galatia'nın imparatorluk kültü içindeki konumunun rastlantısal olmadığını gösterir.[65] Bu durum, Roma'nın hem idari hem de dinî stratejilerini Galatia özelinde daha yoğun bir şekilde uyguladığını düşündürür. Augustus'un tanrısallaştırılmış kimliğinin yerel toplum tarafından içselleştirilmesi, tapınağın mimari yapısı, metnin ritüel işlevi ve bölgenin kültürel yapısı bir arada değerlendirildiğinde, Galatia'nın Roma'nın kutsal düzeninin Anadolu'daki önemli laboratuvarlarından biri hâline geldiği anlaşılır.[66] Bu laboratuvar işlevi, Roma'nın imparatorluk teolojisini hem yerel dindarlıkla hem de çok kültürlü eyalet yapısıyla bütünleştirebildiği en başarılı örneklerden birini oluşturur.

Ankara'daki tapınak ve yazıt bir bütün olarak ele alındığında, Roma'nın kutsal otoritesini yalnızca askeri veya idari yollarla değil, aynı zamanda mekân, ritüel ve metin üzerinden inşa ettiği açık bir şekilde görülür. Bu üç unsurun birleşimi, imparatorluk kültünün dinler tarihi açısından tipik bir "kutsal iktidar" düzeni ortaya koyduğunu gösterir. Augustus'un şahsında birleşen tanrısal soy, teolojik söylem, kozmik barış ideali ve ritüel performans, Galatia'da yalnızca bir siyasi bağlılık üretmekle kalmamış, aynı zamanda toplulukların kendi kutsal deneyimlerini yeniden tanımladıkları bir çerçeve sunmuştur. Böylece Monumentum

[65] Suna Güven, "Displaying the Res Gestae of Augustus: A Monument of Imperial Image for All," *Journal of the Society of Architectural Historians* 57/1 (1998): 30–45; Suna Güven, "Res Gestae Divi Augusti Yazıtı ve Ankara'nın Roma Dünyasındaki Yeri", *Ankara*, ed. Enis Batur (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1994), 51–61

[66] Güven, "Res Gestae Divi Augusti Yazıtı ve Ankara'nın Roma Dünyasındaki Yeri", 109–122; Albasan, "Augustus Döneminde Mitolojik İmaj ve İmparatorluk Kültü Bağlamında Merkez ve Eyalet Karşılaştırması", 1156.

Ancyranum, Roma imparatorluk kültünün Galatia'daki en olgun ve en yoğun görünümünü yansıtan bir kutsal-teolojik kompleks olarak değerlendirilmelidir.

Sonuç

Ankara'daki Roma ve Augustus Tapınağı ile Monumentum Ancyranum'un birlikte ortaya koyduğu mimari, epigrafik ve ritüel bütünlük, Roma imparatorluk kültünün Galatia'daki işleyişini anlamak için benzersiz bir örnek sunar. Bu bütünlük, Roma'nın siyasi otoritesini yalnızca idari bir mekanizma olarak değil, aynı zamanda kutsal bir düzen olarak kavramsallaştırdığını gösteren çok katmanlı bir yapıya işaret eder. Augustus'un tanrısal soy anlatıları, kozmik barış kurucu kimliği ve *Res Gestae*'de ifade edilen ritüel bağlılığı, Galatia'da yerel kültlerin mevcut hafıza ve ritüel peyzajıyla birleşerek Roma'nın yeni bir kutsal merkeze ihtiyaç duymadan, var olan bir kutsal coğrafyanın üzerine kendi düzenini inşa edebildiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle tapınak, Roma'nın dini temsil stratejisinin yalnızca bir ürünü değil, aynı zamanda yerel kutsallığın yeniden yorumlanarak Roma'nın siyasi-teolojik düzenine eklemlenmesini sağlayan bir dönüştürücü mekân niteliği taşır.

Galatia'nın tarihsel ve kültürel yapısı, imparatorluk kültünün bu bölgede neden bu denli güçlü bir karşılık bulduğunu anlamak açısından belirleyici bir rol oynamıştır. Hem Frig ritüellerinin topografyayı kutsal bir hafıza alanına dönüştüren yapısı hem de Galat kabilelerinin karizmatik liderlik modelleri, Augustus'un kutsal otorite söylemiyle beklenenden daha doğal bir uyum göstermiştir. Helenistik dönemin tanrı-kral ideolojisinin bölgedeki kültürel kalıcılığı ise Roma'nın imparatorluk kültünü yerelleştirmesini kolaylaştıran bir çerçeve sunmuştur. Bu kültürel süreklilik, tapınağın yalnızca bir Roma yapısı olarak değil, aynı zamanda Galatia'nın toplumsal hafızasına yerleşen bir kutsal merkeze dönüşmesini sağlamıştır. Roma'nın Galatia'da yeni bir dinî kimlik yaratmak yerine mevcut dinsel dokuyu kendi siyasi-teolojik kurgusuyla bütünleştirmesi, imparatorluk kültünün kalıcılığını da bu bütünleşmenin doğallığına dayandırır.

Monumentum Ancyranum'un tapınağın duvarlarına işlenmiş olması, Roma'nın metin ve mekânı birlikte kullanarak kutsal otoriteyi nasıl inşa ettiğini gösteren en çarpıcı ayrıntıdır. *Res Gestae Divi Augusti*, imparatorun siyasi başarılarını sıralayan bir metin olmanın ötesine geçerek, Roma'nın kozmik düzenini tanımlayan bir "epigrafik teoloji"ye dönüşmüştür. Bu teoloji, tanrıların iradesiyle uyumlu bir liderlik modelini merkeze alır ve Augustus'un eylemlerini tarihin doğal akışına değil, kaderin kutsal çizgisine yerleştirir. Metnin tapınakta her gün görülebilen bir unsur hâline getirilmesi, metni ritüel hafızanın aktif bir parçası yapar. Ziyaretçiler metnin çevresinde dolaştıkça, metnin ritmik yapısı mekânın mimarisiyle birleşir ve bu birleşim imparatorun kutsal statüsünün görsel ve bedensel bir deneyime dönüşmesini sağlar. Roma'nın metni yalnızca bir anlatı olarak değil, mekâna kazınmış bir kutsallık olarak sunması, imparatorluk kültünün Galatia'da nasıl görünür ve süreklilik arz eden bir teolojik yapı haline geldiğini güçlü biçimde ortaya koyar.

Tapınağın ritüel işlevi ve imparatorluk teolojisiyle kurduğu bütünleşik ilişki, Augustus kültünün Galatia'da neden bu denli etkili olduğunu açıklayan önemli bir unsurdur. Augustus'un doğum günü kutlamaları, zafer festivalleri, rahiplik merasimleri ve eyalet koinon'unun düzenlediği törenler, tapınağı bölgenin yıllık ritüel takviminin merkezine yerleştirmiştir.[67] Bu ritüel yoğunluk, imparatorun ilahi statüsünü yalnızca soyut bir kavram olmaktan çıkarıp topluluk tarafından bedensel olarak deneyimlenen bir kutsal gerçeklik haline getirmiştir. Ritüelin tekrarı, kutsal düzenin toplumsal hafızaya işlenmesini sağlarken, tapınağın kent dokusundaki hâkim konumu günlük yaşamın her anına Augustus'un otoritesini dâhil eden bir görsel süreklilik yaratmıştır. Roma'nın dinî temsil stratejisinin en etkili sonucu, tapınak ve yazıt aracılığıyla Galatia'da kutsalın kent mekânına nüfuz etmesi olmuştur.

Galatia'nın imparatorluk kültü içindeki ayrıcalıklı konumu, Monumentum Ancyranum'un Roma dünyasında en iyi korunmuş *Res Gestae* örneği olmasıyla daha da görünür hâle

[67] Uzunarslan, "Roma İmparatorluk Dönemi'nde Ankyra'da Agonistik Festivaller," 320.

gelir. Bu durum, bölgenin imparatorluk kültünü yalnızca benimsemediğini, aynı zamanda himaye ettiğini gösterir. Yerel elitlerin metnin korunmasında ve tapınağın ritüel işlevinin sürdürülmesinde oynadığı rol, imparatorluk kültünün Galatia'da politik olduğu kadar toplumsal bir taban da kazandığını ortaya koyar. Tapınağın Osmanlı dönemine kadar farklı biçimlerde kullanılmaya devam etmesi, mekânın kutsal sürekliliğine dair dinler tarihi açısından dikkat çekici bir örnek teşkil eder. Kutsalın mekânsal dirençliliği burada açıkça görülür: mekân hangi inanç sistemi içinden yorumlanırsa yorumlansın, taşıdığı sembolik ağırlık ve merkezi konum nedeniyle kutsallığını tamamen yitirmez; yalnızca biçim değiştirir.

Ankara'daki bu mimari-metinsel kompleks, Roma imparatorluk kültünün teolojik içeriğini hem merkezde hem de eyaletlerde nasıl farklı biçimlerde kurguladığını anlamak açısından tarihsel olduğu kadar dinler tarihi açısından da büyük bir öneme sahiptir. Augustus'un siyasi iktidarı bir devlet ideolojisi olmanın ötesine geçip bir kutsal düzen olarak sunulmuş; bu düzen Galatia'nın çok katmanlı kültürel belleğiyle birleşerek köklü bir yerel dindarlık yapısı oluşturmuştur. Tapınak, metin ve ritüel üçgeni, Roma'nın kutsal otoritesini imparatorluk coğrafyasının en uzak köşelerine bile görsel, mekânsal ve metinsel olarak taşıyabilen güçlü bir araçtır. Monumentum Ancyranum bu bağlamda yalnızca bir yazıt değil, Roma'nın kutsal-siyasi teolojisinin Galatia toprağında vücut bulmuş hâlidir.

Kaynaklar | References

Akurgal, Ekrem. "Augustus Tapınağı ve Yazıtlar Kraliçesi." *Ankara Dergisi* 1/1 (1990): 16–27.

Alanyalı Aral, Elif. "Ankara Kentinde Frig Dönemi İzleri: Frig Tümülüsleri Üzerine Bir Araştırma." *TÜBA-KED* 15 (2017): 167-189.

Albasan, Işık. "Augustus Döneminde Mitolojik İmaj ve İmparatorluk Kültü Bağlamında Merkez ve Eyalet Karşılaştırması." *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7/2 (2023): 1121–1163.

Beard, Mary vd. *Religions of Rome. Vol. 1: A History*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.

Boyana, Hülya. "Antik Dönemde Ankara Tanrıları ve Kültleri." *Tarihte Ankara Uluslararası Sempozyumu*, Ed. Yılmaz Kurt. Ankara, 2011: 557–576.

Brunt, P. A. ve J. M. Moore (eds.). *Res Gestae Divi Augusti: The Achievements of the Divine Augustus*. Oxford: Oxford University Press, 1967.

Carstens, Anne Marie. "Tumuli as Power Political Statements." içinde *Tumulus as Sema: Space, Politics, Culture and Religion in the First Millennium BC*, der. U. Kelp ve O. Henry, 43–53. Berlin–Boston: De Gruyter, 2016.

Cooley, Alison E. *Res Gestae Divi Augusti: Text, Translation, and Commentary*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

Coşkun, Altay. "Galat Krallıkları." *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Anadolu: Krallar, İmparatorlar, Kent Devletleri*, Ed. Oğuz Tekin. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2021, 135–146.

Dürüşken, Çiğdem. *Caesar Augustus: Monumentum Ancyranum – Ankara Anıtı*. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2007.

Eliade, Mircea. *Kutsal ve Kutsal-Dışı.* çev. Ali Berktay, İstanbul, Alfa, 2017.

Galinsky, Karl. *Augustan Culture: An Interpretive Introduction*. Princeton: Princeton University Press, 1996.

Kadıoğlu, Musa vd. *Roma Döneminde Ankyra*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.

Gradel, Ittai. *Emperor Worship and Roman Religion*. Oxford: Oxford University Press, 2002.

Turgut Gültekin, Nevin – Canbolat Ayşe Nur. "To Maintain the Historical Sacred Spaces: Ankara-Hacı Bayram District." *Gazi University Journal of Science Part B: Art Humanities Design and Planning* 7/2 (2019): 257–267.

Güven, Suna. "Bir Roma Eyaletinin Evrim Sürecinde Galatia ve Ancyra." *Tarih İçinde Ankara II: Aralık 1998 Seminer Bildirileri*, Ed. Yıldırım Yavuz. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, 2001, 109–122.

Güven, Suna. "Displaying the Res Gestae of Augustus: A Monument of Imperial Image for All." *Journal of the Society of Architectural Historians* 57/1 (1998): 30–45.

Güven, Suna. "Res Gestae Divi Augusti Yazıtı ve Ankara'nın Roma Dünyasındaki Yeri." *Ankara Ankara*, Ed. Enis Batur. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1994, 51–61.

Price, S. R. F. *Rituals and Power: The Roman Imperial Cult in Asia Minor*. Cambridge: Cambridge University Press, 1984.

Richardson, J. S. "Imperium Romanum: Empire and the Language of Power." *The Journal of Roman Studies* 81 (1991): 1–9.

Serin, Ufuk. "Ankara and the Temple of Rome and Augustus in the Late Antique, Byzantine and Turkish Periods." *Progetto Ancyra: Il Tempio di Augusto e Roma ad Ankara*, ed. P. Botteri vd. Trieste: Edizioni Università di Trieste, 2018, 335–377.

Uzunarslan, Abdurrahman. "Roma İmparatorluk Dönemi'nde Ankyra'da Agonistik Festivaller." *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 100 Yaşında: 1921–2021 Asırlık Çınar*. Ed. Yusuf Kıraç, Umut Alagöz, Zehra Fürüzen Taşkıran ve Asuman Alpagut. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2021: 317–341.

Zanker, Paul. *The Power of Images in the Age of Augustus*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1988.